

Az írás a Cseh Köztársaság példájából levonható tanulságot is elemzi, hogy a gazdasági kapcsolataikat Kínával fejleszteni kívánó kis államok számára mennyire hasznos ragaszkodni emberjogi nézeteik hangoztatásához. A kutatások tanúsága szerint Kína emberjogi visszaéléseinek felelőtlensége, kiváltképp a tajvani és tibeti menekültek támogatásával kiegészítve, nagy valószínűséggel hűvös fogadtatásra lel a Kínai Népköztársaság (KNK) részéről, és negatív kihatással lesz az együttműködés minden fórumára. Az „egy Kína” politika az egyik legfontosabb külpolitikai hitvallás Peking számára. A KNK minden erejével azon van, hogy megakadályozza, egy harmadik ország hivatalos kapcsolatokat építsen ki a tajvani hatóságokkal. Összességében tehát feltételezhető, hogy a Kínát érzékenyen érintő témák kerülésének szlovák politikája kielégítőbb gazdasági kapcsolatokat eredményez Pekinggel, mint a csehek kritikus hozzáállása.

Tanulmányukban Fürst és Pleschová saját, országuk kormányzati dokumentumain, statisztikákon, interjúkon és televíziós tudósításokon alapuló kutatási eredményeiket használták fel. A KNK-hoz fűződő kapcsolatok témája mindkét országban egyértelmű eltéréseket jelez a politikai kultúra terén. Felveti ugyanakkor a külpolitikában képviselt értékek és az egyre határozottabban jelentkező külső gazdasági kényszerítő tényezők kapcsolatának kérdését is. Mind a Cseh Köztársaságnak, mind Szlovákiának érdeke, hogy túlnyújtózzon az EU és a volt Szovjetunió keretein, Ázsia felé.

A tanulmány nem támasztja egyértelműen alá a nézetet, mely szerint a konfliktuskerülő politikai magatartás Kína kapcsán jobb eredménnyel járna, mint az emberjogi szempontból kritikus, a tajvani és a tibeti ügyet támogató állásfoglalás. Peking továbbra is visszafogott érdeklődést mutat az általa csak a volt Szovjetunió csatlósainak tekintett országok iránt. A Cseh Köztársaság és Szlovákia renoméjában valamelyest lendített ugyan a NATO- és EU-csatlakozás, és legalább egy-egy kormányzati kínai delegáció látogatását kiérdemelték, az azonban mindkét ország esetében egyértelmű, hogy Peking figyelmét érdemben magukra vonni nem sikerült. A Kína politikai és gazdasági törekvéseit meghatározó tényezők nem befolyásolhatók egyoldalúan. A szerzők hangot adnak azon véleményüknek is, mely szerint egyre égetőbb szükség van egy általános, Kínára vonatkozó európai irányvonal kidolgozására. Az azonban kérdéses, hogy a csehek és a szlovákok milyen mértékben járulhatnak hozzá ehhez a közös irányvonalhoz. A Cseh Köztársaság nem használta ki az alkalmat a probléma felvetésére az EU–Kína csúcs alkalmával, a szlovák küldöttek pedig még mindig abban a hiszemben élnek, hogy kétoldalú kapcsolatokat ápolnak Kínával. A cseh és szlovák példa bizonyítja, hogy Peking továbbra is hangsúlyozza a nemzetközi partnerei között felállított hierarchiát, ami természetesen korlátozhatja a partnerek kínai beruházásokra és kereske-

delemre irányuló túlzó reményeit. Az új EU-tagállamoknak tehát, lévén csekély vesztenivalójuk, érdemes lehet visszafogott diplomáciai kapcsolatok kiépítésébe kezdeni Tajvannal, és kitartani emberjogi nézeteik mellett – mondják a szerzők –, Kína minden gazdasági vonzereje ellenére.

Décsi Tímea

Horvátország és Szerbia – újra a barátság útján?

Cviic, Christopher (†): Kroatien und Serbien – wieder Freunde? = Europäische Rundschau, 38. vol., 2010. 3. no. 41-52. p.

(A cikk a múlt decemberben 80 éves korában elhunyt horvát emigráns újságíró, londoni Kelet-Európa-komentátor, EBRD-konzultáns utolsó publikációinak egyike.)

Az 1991/99 között dúló jugoszláviai háború utáni tartós megbékélés egyik kulcskérdése a régióban a horvát-szerb újraközeledés és szoros partnerség lehetősége. E tekintetben látványos és talán ígéretes lépésre került sor Ivo Josipović, 2010 januárjában megválasztott horvát államelnök szerbiai látogatásával még azon év derekán. Tadić szerb elnök nemcsak együtt mutatkozott a belgrádi utca nyilvánossága előtt vendégével, hanem elkísérte őt Újvidékre, ahol horvát kisebbségi politikusokkal találkozott. A szerb fél emelt fővel lehetett jelen az újvidéki beszélgetésen, hiszen az új szerbiai alkotmány immár biztosítja a vajdasági kisebbségek hivatalos státuszát, amit a Titó-örökös Milošević megvont tőlük.

A horvát elnöki látogatást Zágrábban és Belgrádban egyaránt hasznosnak és eredményesnek tekintették, és a nemzetközi közösség melegen üdvözölte. A legmagasabb szintű kapcsolatfelvétel természetesen nem a semmiből jött létre. A megelőző hetek során gyors egymásutánban katonai együttműködési terv, kölcsönös kiadatási egyezmény, szervezett bűnözés elleni közös fellépésről szóló megállapodás került aláírásra. Több éves távlatban pedig megindult a kereskedelem, a turistaforgalom, a kulturális érintkezés újraélesztése. Mindezek akkor még nem keltettek különösebb figyelmet. Az ezeknél jóval nagyobb léptékű elnöki találkozó azonban már felébresztette a reményt a horvát-szerb viszony mielőbbi teljeskörű rendeződése iránt. Kérdés: kellően megalapozott-e a várakozás? A válasz lehetősége a korábbi konfliktus és a következmények közös logikájában rejlik.

Ma már elmondhatjuk: Milošević a horvát elszakadásra fegyveres agresszióval válaszoló lépése során (1991) emberére akadt a korántsem tiszta múltú, szintügy vérbő nacionalista F. Tudjmanban, akivel az 1992-es fegyverszünetet követően Bosznia-Hercegovina kapcsán, ahová az összecsapások áttolódtak, egy időre cinkostársakká is váltak, ahogyan a tartomány egymás közötti felosztását - a bosnyákok rovására - megcélozták. A boszniai összecsapások tetőpontján, 1995 nyarán indított, meglepetésszerű horvát ellenoffenzíva („Vihar” hadművelet) ugyanakkor felszámolta a krajainai szerb foglalatást a szerb enklávé bázisán létrejött szakadár berendezkedéssel („Szerb Krajainai Köztársaság”) együtt, és mozgásba lendített körülbelül ugyanannyi szerb menekültet, mint amennyit előtte horvát oldalon a szerb behatolás Krajinától Dél-Baranyáig produkált. Egyúttal addigra a harcoló felek a vérengző népi társaságok minősülő cselekmények tekintében is valamennyire „kvittek” voltak. Ezen mindenekelőtt, szerb részről az 1992/93-ból Goran Hadžićnak, horvát oldalon pedig 1995-ből Ante Gotovinának felróható és hágai vádpontok alá eső háborús bűncselekmények „kölcsonössége” értendő. Bár horvát esetben a vád Hágában prezentált mértékét a nemzeti közvéleménnyel egyezően Cviic is túlzónak tartja, illetve „aránytalan” Milošević- vagy Karadžić-féle bűnlajstrommal egybevetve. Gotovina, mint köztudott, már bíróság elé is került, a szökésben lévő Hadžić kézrekerítése viszont még hátra van.

A két jugoszláv utódállam a harci cselekmények beszüntetése, egyúttal a nemzetközi beavatkozással kikényszerített bosznia-hercegovinai béke életbelépése után 1996-ban felvette egymással a formális diplomáciai kapcsolatokat. Szerbia két évvel később ellenkezés nélkül kivonult a még megszállás alatt tartott, a „Viharral” nem érintett területekről. A viszony azonban hűvös maradt. Magát Szerbiát túlon túl lefoglalták a súlyos belpolitikai ellentétek és a leromlott gazdaság fékezte konszolidációs erőfeszítések, a koszovói végjáték (1999), Milošević bukása (2000), majd Hágának történő kiszolgáltatása. A lassú előrehaladás a „nyugatos” miniszterelnök, Djindjić meggyilkolásával (2003) egy időre meg is torpant. Az ezredforduló tájékán Horvátország is alapvetően a belső stabilizációs és reformpolitika elindításával volt elfoglalva. Abban a helyzetben a Nyugat kezdte mozgatni a szálakat – a közös érdekelttség, az egymásra utaltság és főképp az európai-euroatlanti integrációs távlat retorikájával. A Nyugat törekvéseit szolgálta a 2003-ban pozícióba került Sanader horvát reformer kormányfő dinamikus politikája, aki meggyőző erőfeszítéseket tett például a megtépzott horvátországi szerb kisebbség megbékéléséért, de alkalmas partnerként lépett fel az azonos évben megválasztott Boris Tadić szerb elnök. A két új politikai vezető valós és közeli munkakapcsolatokra vállalkozott. Cezúrát eredményezett ugyan a kapcsolatokban az egyoldalúan deklarált

koszovói önrendelkezés (2008) horvát elismerése, ám sem az USA, sem pedig az EU nem engedte ki a folyamatot a kezéből. A két állam felelős politikai vezetése is mind következetesebben összpontosított az EU-tagság feltételeit jelentő minimumokra, és mindkettő számára kezdett tudatosulni a távlatra szóló érdekek közössége, illetve kölcsönössége. A régebbi keletű (2004) horvát lépést követően 2009 végén Szerbia is hivatalosan kérte felvételét az Unióba. Horvátország 2009 óta NATO-tag, Szerbia esetében ez, persze, még odébb van.

Talán a legjelentős állomás ezen az úton Josipović jelenlegi elnök eddigi szereplése. Személyében minden jel szerint a konszolidációnak, a felzárkózásnak és a megbékélésnek maradéktalanul elkötelezett, koncepciózus politikusi egyéniség lépett színre, aki azt is megértette: a folyamatokban valamelyest előbbre tartó tárgyaló félként ráhárul a kezdeményező szerep az önhibájából és azon kívül még súlyosabb megrázkódtatásokon átment Szerbiával szemben a közelebbi és régebbi múltú sérelmek rendezésében. Szimbolikus gesztusai egyébként még messzebbre is mutattak. Elődjét, Mesić-et követve, Josipović először is maga is kegyeleti látogatást tett Jasenovac emlékhelyén. A horvát fasiszta bábáram idején, 1941/45 között itt felállított haláltábor mintegy 80.000 szerb, zsidó és egyúttal horvát fogoly életét követelte és további ezreket nyomorított meg. Josipović azután ellátogatott az ausztriai Bleiburgba, ahol 1945 tavaszán több ezer, német oldalon harcolt horvát katona adta meg magát a brit fegyveres erőknek, a britek azonban kiszolgáltatták őket Titónak, aki kevés híján valamennyiüket kivégeztette. Részt vett, olasz és szlovén kollegájával közösen, a Tito által elűzött több százezer isztriai olasz emlékművének közös koszorúzásán is. A sarajevói parlamentben megkövette a tudjmani politika bosznia-hercegovinai áldozatait, felkereste különböző, szerb, horvát és bosnyák elkövetők vérengzéseinek színhelyeit, és – horvát politikusként elsőként – hivatalos látogatásokat tett a Boszniai Szerb Köztársaságban, ahol kiállt a daytoni Bosznia-Hercegovina egységének elve mellett is. E látogatásaival otthon sokan nem értettek egyet, Josipović azonban vállalta bátor kezdeményezéseinek ódiúmát.

Különös, de az aktuális horvát-szerb vitás kérdések listáján a háborús bűnök sűrűjét illető kölcsönös vádaskodás egyelőre nem szerepel. (Az elbírálás terhét elviszi Hága?) Nincs szó a pusztításokról sem, melyeket a horvát fél joggal hánytorgathatna fel, hiszen területükön dült a front. Bizonyos humanitárius következmények kezeléséről tárgyalnának, eltűnt személyek (Vukovár szerb ostrománál például mintegy ezer fő) sorsának felderítése mellett főként a menekültek visszatéréséről, illetve kártalanításáról. E téma gyakorlati súlya egyébként messze nincs is arányban az eredeti menekült-létszámokkal: igen kevesen élnek a megállapodásokban

garantált lehetőségekkel. Horvát oldalon pedig e vonatkozásban nem is annyira Szerbiával van gond, mint inkább a Boszniai Szerb Köztársasággal. Végül nem is elsősorban a visszatérés joga, lehetősége a probléma, hanem a munkalehetőség biztosítása, és pedig valamennyi oldalon. Vagyis: az eredeti kérdéseket az idő a maga változásaival túl is haladja, a valóság bonyolultabb az elvi vitapontokban foglaltaknál. A háborús következményektől teljesen független horvát igény: némi határigazítás a Duna mentén csak a medervonal eltolódása miatt.

Van tehát tárgyalási alap, van tér a lépések megtételéhez, a kölcsönös érdekek ösztönöznek. A közeledés főképp horvát kezdeményezés alapján megindult, és folyamatos lehet. A közeledés üteme az, ami kérdéses. Ma ebben a nehezebb mozgású szerb fél korlátozott fogadókészsége meghatározó. Maga Tadić igazán megfelelő partner lenne, még mindig erős nemzeti populista ellenzéke a politikai mozgásterét azonban meglehetősen szűkre szabja. Nem kerülhette meg a koszovói önrendelkezés hágai „bevizsgáltságának” aktusát sem (2010), és egy újabb New York-i fordulótól is csak kis híján mentesült. (Bővebben lásd a vonatkozó, másik ismertetést.) A Horvátország és Szerbia közötti folyamatos és előremutató együttműködést illetően szerb oldalon még várni kell. De a megbékélésnek és az erre épített partnerségnek - legalább európai közös távlatokban – számukra sincs alternatívája. Úgy látszik: ehhez még bizonyos környezeti szálakat is el kell varrni. Az őszinte partnerség, ha nem is a felhőtlen barátság ideje a nem túl távoli jövőben azonban bizton elkövetkezik.

Komáromi Sándor

Törökországot Európába?

Auber, Emmanuel: La Turquie dans l'Europe? = Revue politique et parlementaire, 2010, 1055 no. 115-125. p.

(A szerző, Emmanuel Auber, előadó a párizsi Politikai tudományok Főiskoláján.)

Törökországnak az Európai Közösségekhez történő csatlakozása 2015-2017 előtt nem várható, sőt, Michel Rocard, egykori miniszterelnök 2023-ra, a modern Török Köztársaság megalakulásának centenáriuma teszi ezt az eseményt. Az utóbbi tíz évben sokat változott magának a török lakoságnak a véleménye is a csatlakozással kapcsolatban. A felmérések (Usak)

szerint 2004-ben még 80%, két év múlva 54 % óhajtott az integrációt. A kétségek a vélt európai kettős elvárás miatt alakultak ki.

Noha az AKP (Igazság és Fejlődés Pártja), és Recep Tayyip 2003 óta hatalmon lévő pártja folyamatosan kinyilvánítják csatlakozási szándékukat, az Unió tagállamai megosztottak a török kérdésben. A nézetkülönbség nem annyira a régi és új tagállamok, mint inkább a haladók és a konzervatívok között alakult ki.

- Párizs és Berlin inkább valamiféle „kivételezett státust” adna a törököknek;
- Róma és Madrid ezt délen ellensúlyozná a törökök befogadásával. Ugyancsak mellettük voksol a két új tag, Románia és Bulgária – főleg energetikai megfontolásokból;
- Jacques Chirac finom diplomáciával előbb egy törvényjavaslatot terjesztett elő, miszerint népszavazásnak kell döntenie az újonnan jelöltek felvételéről. Mielőtt azonban ez érvénybe léphetett volna, Sárközy elnök, a 2007-es választási küzdelemben kereken nemet mondott a felvételre, és a bizonyos „kivételezett státust” ajánlotta [azóta ő is nagy engedményeket tett ebben a vonatkozásban].
- Törökország réges-régi csatlakozási vágyának megfelelően, 2005-ben kezdődtek meg a tényleges tárgyalások a részletekről.
- 1959. július 31-én nyilvánították ki először csatlakozási óhajukat;
- 1963. szeptember 12-én társult tagi minősítést kapott az ország az Európai Közösségekhez, 1995. december 31-ével vámunió lépett érvénybe;
- 1987-ben Törökország megismételte felvételi kérelmét, amelyre két év múlva határozott nemleges választ kapott gazdasági és politikai állapotai miatt;
- 1999 decemberében, a Helsinki Csúcs alkalmából jelölt országai minősítést kapott;
- A különtárgyalások 2005 októberében kezdődtek (hat büntetőjogi tétel, és az úgynevezett „Ankarai protokoll” azonban nem lépett időben érvénybe Törökországban).

Törökország identitáskérdése Ciprus miatt húzódik. De magának, az európai kontinensnek is föl kell tennie a kérdést a XXI. században: hol jelöli ki a saját földrajzi, politikai és kulturális határait? Nagy piac kíván-e lenni, vagy civilizációs térség, politikai ambíciókkal? Globalizmusra, és az egyetemes emberi jogokra támaszkodik-e, vagy a maga európaiságára és kereszténységére, esetleg valami egyébre? Milyen helye lesz abban a többpólusú világban, amely békét és biztonságot szavatol, de nem szükségképpen barátságos?